

**Тернопільський державний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Парфанович Іванна Іванівна

УДК 371.343.224.1

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВНОЇ
РОБОТИ З УМОВНО ЗАСУДЖЕНИМИ
НЕПОВНОЛІТНІМИ**

13.00.07 — теорія і методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ФЩУЛА МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ,
Тернопільський державний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, професор кафедри
педагогіки.

Офіційні опоненти: дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук,
професор **СИНЬОВ ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ**,
Київський інститут внутрішніх справ при НАВС
України,
завідувач кафедри права і соціальної педагогіки;

кандидат педагогічних наук, в. о. доцента
ВІВЧАР ПАВЛО ВАСИЛЬОВИЧ,
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу,
завідувач кафедри суспільних наук.

Провідна установа: Волинський державний університет імені Лесі
Українки, Міністерство освіти і науки України,
кафедра соціальної педагогіки, м. Луцьк.

Захист відбудеться 24 травня 2002 року о 9³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.01. у Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса 2., зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса 2.

Автореферат розіслано 24 квітня 2002 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чайка В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та ступінь дослідженості проблеми. Становлення України як самостійної і незалежної держави супроводжується такими негативними явищами в економічній, соціальній та духовній сферах, як соціальна дезадаптація, занепад духовності, девальвація моральних цінностей, які становлять зміст орієнтації індивіда в житті.

Особливу тривогу викликає напружена криміногенна обстановка серед неповнолітніх. Кількість неповнолітніх, які скоїли злочини, становила: у 1990 р. – 12659 осіб, у 1995 р. – 16745 осіб, у 1998 р. – 18156 осіб, у 1999 р. – 17652 осіб, у 2000 р. – 20231 осіб.

У судовій практиці України до частини неповнолітніх за скоєні ними злочини застосовується звільнення від відбування покарання з випробуванням. Їх частка серед загального числа засуджених неповнолітніх становить понад 65%.

Широке застосування стосовно засуджених неповнолітніх практики покарання з випробуванням засвідчує, що каральна політика в нашій країні за останні роки змінюється в бік її гуманізації. Однак, немає розвинутої системи ресоціалізації й контролю за місцем проживання. При її відсутності гуманна каральна політика стає слабкою ланкою профілактичної діяльності, що спричинює зростання повторної (рецидивної) злочинності серед цієї категорії неповнолітніх.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена тим, що: по-перше, після засудження неповнолітній не змінює середовища, в якому проживає і виховується, перебуває під впливом соціальних факторів, без урахування впливу яких неможлива правильна організація його перевиховання; по-друге, виховання правопорушників даної категорії повинні здійснювати органи у справах неповнолітніх, педагогічні й трудові колективи, сім'я, що може бути успішним за умови єдності їх зусиль, тісної взаємодії у виховному процесі; по-третє, виховання неповнолітніх, засуджених за скоєні злочини до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, передбачає удосконалення змісту і методики їх виховання в зазначених умовах.

Все це вимагає пошуку нових підходів до організації профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками, покращення профілактичних заходів не тільки правового, а й психолого-педагогічного та організаційного характеру, формування навколо правопорушників атмосфери недопущення скоєння повторного злочину та нетерпимого ставлення до правопорушень.

Проблема організації виховної роботи із умовно засудженими неповнолітніми була предметом дослідження юристів, педагогів та психологів. Юристи в основному обґрунтували доцільність застосування такої міри покарання (Г.Гаверов, А.Примаченок, В.Сидорова, В.Скибицький, В. Фетисов),

практику її застосування (В.Ломако, В.Марченко, В.Ніколюк, В.Сташис, В.Гацей), окремі аспекти профілактики рецидиву (Г.Баяхчева, Г.Попова, Є.Стумбіна, І.Туркевич).

У психолого-педагогічному аспекті ця проблема торкається: профілактики правопорушень неповнолітніх (М.Аванесов, Ю.Александров, І.Дегтярьов, Т.Лихолат, В.Оржеховська, А.Селецький, В.Тарарухін, А.Тарас, А.Харшак), методики виховання важковиховуваних підлітків (В.Баженов, З.Зайцева, Р.Оганесян, М.Фетюхін, М.Фіцула), перевиховання неповнолітніх злочинців в умовах виховної колонії (І.Башкатов, П.Вівчар, В.Кривуша, В.Кудрявцев, Г.Потанін, В.Синьов, М. Фіцула), антинаркогенного виховання неповнолітніх (Н.Максимова, М.Окаринський, В.Оржеховська).

Поряд із позитивними результатами наукового осмислення процесу перевиховання умовно засуджених неповнолітніх залишається недостатньо вивченою і висвітленою проблема, що стосується організаційного і психолого-педагогічного забезпечення цього процесу. Недостатня наукова дослідженість зазначеної проблеми, необхідність її послідовного вирішення на рівні педагогічної теорії і практики зумовили вибір теми нашого дослідження – “Організаційно-педагогічні засади виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми”.

Тема дисертації є складовою колективної теми дослідження кафедри педагогіки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка „Попередження і подолання правопорушень серед неповнолітніх“ (реєстраційний номер 13П-27-К). Тема дисертації погоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 8 від 31.10.2001 р.).

Об’єктом дослідження є процес виховання умовно засуджених неповнолітніх.

Предметом дослідження є організаційно педагогічні засади виховання умовно засуджених неповнолітніх.

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці організаційно-педагогічних засад виховної роботи з засудженими неповнолітніми, звільненими від відбування покарання з випробуванням.

Гіпотеза дослідження: Виховання умовно засуджених неповнолітніх буде проходити значно ефективніше, якщо в основу цього процесу покласти такі організаційно-педагогічні засади:

- відповідність змісту, форм і методів виховної діяльності органів у справах неповнолітніх, педагогічних і трудових колективів, сім’ї специфічним особливостям особистості цієї категорії правопорушників;
- усунення причин та обставин, які можуть сприяти скоєнню ними

повторних злочинів;

- створення необхідних умов для процесу перевиховання в сім'ях неповнолітніх, в учнівських і трудових колективах, де вони навчаються чи працюють;
- формування в неповнолітніх правопорушників критичного ставлення до власної поведінки, прагнення до вдосконалення своєї особистості;
- забезпечення єдності виховних впливів на неповнолітніх з боку причетних до процесу перевиховання інституцій.

Відповідно до предмета, мети і гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

- виявити недоліки у виховній роботі з умовно засудженими неповнолітніми, які спричиняють повторне скоєння ними правопорушень;
- визначити притаманні цій категорії неповнолітніх психологічні особливості, розробити на цій основі їх класифікацію, показники та механізми визначення рівня виправлення особистості неповнолітнього правопорушника;
- розробити зміст і методичку спільної виховної профілактичної роботи органів у справах неповнолітніх, педагогічних і трудових колективів та сім'ї з умовно засудженими неповнолітніми;
- визначити і обґрунтувати педагогічні умови підвищення ефективності процесу перевиховання неповнолітніх правопорушників у всіх сферах їх життєдіяльності.

Методологічною основою дослідження є провідні філософські положення про вплив оточення на формування особистості, про роль діяльності та соціальну зумовленість її розвитку, про взаємозв'язок теорії і практики, свідомості особистості і її поведінки. З позиції загальнонаукової методології проблема розглядається на основі принципів гуманізації, демократизації, системності, особистісного та діяльнісного підходів у педагогіці.

Нормативно-правову базу дослідження становлять Державна національна програма „Освіта“ („Україна XXI століття“), „Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки“, „Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 рр.“, Національна програма „Діти України“.

У процесі дослідження використовувались **теоретичні** (аналіз, синтез, індукція, дедукція, систематизація, класифікація, порівняння, узагальнення, аналогія), **емпіричні** (спостереження, бесіда, вивчення результатів діяльності, анкетування, соціально-правовий патронаж за місцем навчання і проживання, моделювання виховних ситуацій, аналіз та узагальнення досвіду педагогів, працівників правоохоронних органів, метод експертних оцінок), **математичні та статистичні методи** дослідження. Основним методом дисертаційного дослідження був **педагогічний експеримент** (констатуючий, формуючий).

Експериментальною базою дослідження були: 354 умовно засуджених

неповнолітніх Тернопільщини і Кіровоградщини; 202 сім'ї умовно засуджених неповнолітніх; 102 працівники служб у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, прокуратури, центру соціальних служб та молоді, психологів та педагогів загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних училищ Тернопільщини і 36 працівників служби у справах неповнолітніх Кіровоградщини.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів. Уперше: розроблено оптимальний зміст, форми, методи і засоби виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми правопорушниками, розкрито організаційно-педагогічні засади спільної діяльності служб у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, педагогічних та трудових колективів, сім'ї (взаємодія та чіткій розподіл діяльності інституцій, причетних до виховного процесу, реалізація змісту виховання на основі врахування специфічних особливостей неповнолітніх засуджених, системний індивідуально-диференційований підхід до виховного процесу); визначено педагогічні умови, які забезпечують ефективну діяльність усіх учасників виховного процесу (врахування особливостей умов проживання й виховання умовно засуджених неповнолітніх, превалювання методів переконання у виховному процесі, усунення причин і обставин, що спричиняють скоєння повторних злочинів); розроблено орієнтовні показники та механізми виявлення рівня виправлення умовно засудженого неповнолітнього правопорушника (ставлення до скоєного злочину, до покарання за нього, до асоціальної поведінки інших людей, до навчання і праці, до самовиховання і ін.). Дістала подальший розвиток класифікація осіб досліджуваної категорії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці програми спільної виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми причетних до цієї справи інституцій (служби у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, педагогічних й трудових колективів, сім'ї), основні ідеї якої викладені в методичних рекомендаціях з різних напрямків цієї роботи. Висновки та методичні рекомендації можуть бути використані викладачами вищих закладів освіти для підготовки майбутніх педагогів, психологів, юристів до роботи з цією категорією неповнолітніх у відповідних державних органах та установах, для розробки програм спецкурсів та спецсеминарів, підготовки навчальних посібників, а також в системі підвищення кваліфікації працівників, причетних до виховної роботи з цією категорією неповнолітніх.

Результати дослідження **впроваджено** в систему діяльності органів у справах неповнолітніх Тернопільської та Кіровоградської областей (довідка №04-294/27-6 від 24.01.2002 р. і довідка № 42/01-17 від 29.01.2002 р.), у роботі середніх загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних закладів, спрямованих

на підвищення рівня професійної готовності працівників до виховання осіб, засуджених без позбавлення волі (протоколи засідань координаційних рад у справах неповнолітніх).

Вірогідність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечена використанням комплексу взаємодоповнюючих методів науково-педагогічного дослідження, адекватних поставленій меті та завданням; кількісним та якісним аналізом результатів дослідження; застосуванням методів математичної статистики; позитивними результатами апробації розробленої системи виховної роботи з неповнолітніми засудженими.

Особистий внесок автора в двох статтях, опублікованих у співавторстві, становить: весь практичний матеріал з досвіду роботи органів у справах неповнолітніх; теоретичний матеріал, що стосується характеристики особистості неповнолітнього засудженого та методики його вивчення.

Апробація результатів дослідження здійснювалась у діяльності кримінальної міліції у справах неповнолітніх, служби у справах неповнолітніх Тернопільської та Кіровоградської областей. Основні результати дослідження доповідались і обговорювались на звітних наукових конференціях Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка /1997-2001 рр./; регіональній науковій конференції: „Християнство в Україні на порозі третього тисячоліття“ /Івано-Франківськ, 2001 р./; Міжнародній науковій конференції, присвяченій 10-ій річниці Незалежності України „Україна в ХХ столітті: проблеми, уроки, перспективи“ /Київ, 2001 р./; Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю „Розвиток соціальної роботи в Україні та за кордоном“ /Київ, 2001 р./; семінарах заступників директорів закладів освіти з виховної роботи /Тернопіль, Кіровоград, 1998-2000 р.р./.

Основні результати дослідження викладено у 10 публікаціях, у тому числі 9 статей у наукових фахових виданнях, із яких 8 – одноосібних.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертація містить 20 таблиць і 6 рисунків. Список використаних джерел нараховує 202 джерела. Загальний обсяг дисертації 218 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **ВСТУПІ** обґрунтовано актуальність і ступінь дослідженості теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання та методологію дослідження; розкрито наукову новизну та практичну значущість; подано інформацію про апробацію результатів дослідження та їх впровадження.

У першому розділі – „**Виховна робота з умовно засудженими неповнолітніми як педагогічна проблема**“ – розглянуто теоретичні основи та практичний досвід виховання засуджених неповнолітніх, звільнених від

відбування покарання з випробуванням протягом призначеного судом терміну.

Організація виховної роботи з досліджуваною категорією неповнолітніх обумовлена певною теоретичною розробленістю її основ. Аналіз досліджень з питань застосування покарання стосовно неповнолітніх за скоєні ними злочини показав, що в демократичному суспільстві доцільним і необхідним є використання передусім кримінально-правових мір, не пов'язаних з ізолюванням від суспільства (В.Панкратов, А. Примаченок, В.Фетисов, Г.Фільченков). Юридичною підставою звільнення від відбування покарання є випробування з метою виправлення засудженого без реального застосування призначеного покарання. Засуджений звільняється від нього при виправленні або направляється до виховної колонії для відбування покарання, призначеного вироком, коли цієї мети не досягнуто. Тобто, не застосовуючи реального покарання, суд ставить перед правопорушником умову – не скоїти протягом встановленого терміну нового злочину.

Попередження скоєння умовно засудженими неповнолітніми повторних злочинів починається з подолання соціальної і педагогічної занедбаності як результату відхилень у розвитку особистості. Такими є основи підходу до перевиховання неповнолітніх правопорушників І.Башкатова, А.Макаренка, В.Оржеховської, В. Панкратова, В.Сухомлинського, М.Фіцули.

Особливе місце у формуванні правомірної поведінки належить підвищенню рівня правосвідомості правопорушників (М.Ветров, А.Долгова, А.Костенко, А.Кочетов, В.Кудрявцев, Г.Потанін), індивідуалізації процесу перевиховання (В.Баженов, Г.Баяхчева, Н.Панченко, Г.Попова, З.Расвська), виховання з урахуванням оточуючого середовища: сім'ї (О.Вихров, Л.Короткова, А.Кузьміна, Ф.Лопушанський, А.Селецький, С.Тарарухін, І.Туркевич), формального колективу (І.Бех, В.Татаренко), неформального об'єднання (М.Аванесов, Ю.Александров, І.Дегтярев, П.Лихолат, Г.Менберг, А.Тарас, А.Тузов, А.Харшак). На думку багатьох вчених, завдання подолання соціальної і педагогічної занедбаності неповнолітніх має вирішуватися спільними зусиллями педагогів, психологів, юристів, медиків (І.Невський, М.Певзнер, М.Фетюхін). В дисертації проаналізовано означені аспекти виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми правопорушниками.

Профілактика скоєння умовно засудженими неповнолітніми повторних злочинів пов'язана із заходами соціального характеру з боку держави і суспільства. У дисертації розкрито основні положення нормативно-правових документів, які визначають зміст, методiku та умови здійснення виховного процесу щодо умовно засуджених неповнолітніх. Виховний процес здійснюється на основі ст. 45, ст. 46¹ Кримінального кодексу України 1960 р., ст.ст. 75 – 78, 104 Кримінального кодексу України 2001 р., Закону України

„Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх“. В роботі проаналізовано функції та форми профілактичної діяльності інституцій, причетних до виховання умовно засуджених неповнолітніх, охарактеризовано організаційно-правові засади їх діяльності. Організація заходів профілактичного характеру здійснюється органами у справах неповнолітніх при координуючій ролі служби у справах неповнолітніх, а виховний процес – педагогічними, трудовими колективами та сім'єю за місцем проживання, навчання, праці, проведення дозвілля.

Оскільки умовно засуджені неповнолітні не ізольовані від суспільства, до них застосовуються виховні заходи загальної та індивідуальної профілактики, враховуючи рівень їх соціальної та педагогічної занедбаності, умов проживання й виховання.

Наші дослідження переконують, що сім'ї, в яких проживають умовно засуджені неповнолітні, специфічні. Серед вивчених нами сімей – 38,1% – педагогічно неспроможні, 49,0% – педагогічно пасивні, 12,9% – антипедагогічні. У них виявлено недоліки щодо виховання дітей: неадекватність вибору методів виховного впливу; відсутність взаєморозуміння і спільності інтересів між батьками і дітьми; вади стилю взаємовідносин, суперечливості батьківських вимог, відчуженості між членами родини; недостатній контроль за поведінкою дітей з боку батьків; недбалість, байдужість, жорстокість у ставленні до дітей. Працівники органів у справах неповнолітніх не завжди в роботі з батьками використовують адекватні ефективні форми роботи з ними, зловживають заходами примусового характеру.

Організація виховання умовно засуджених неповнолітніх у колективах, де вони навчаються чи працюють, здійснюється у співпраці з працівниками органів у справах неповнолітніх та сімей. Однак, на 60% неповнолітніх колективи, де вони навчаються чи працюють, ефективного виховного впливу не здійснюють, (у 39,2% з них виявлено позитивне, у 32,7% – байдуже, у 28,1% – негативне ставлення до колективу). Особливу тривогу викликають ті умовно засуджені неповнолітні, які ніде не навчаються і не працюють (31,8%). Саме серед цієї категорії правопорушників найвищий показник скоєння повторних злочинів.

У процесі дослідження виявлено належність неповнолітніх правопорушників до неформальних об'єднань за місцем проживання, навчання чи праці, а також за інтересами. Неформальні зв'язки правопорушників щодо впливу на них є: а) шкідливі, які ускладнюють процес їх виправлення (39%); б) нейтральні (9%); в) корисні, що сприяють вихованню (52%). Ці впливи не завжди враховуються у виховній роботі з неповнолітніми правопорушниками.

Аналіз причин скоєння умовно засудженими неповнолітніми повторних

злочинів показує, що вони передусім пов'язані з соціально-економічною нестабільністю у суспільстві, негативними умовами формування особистості в сім'ї, вадами організації виховання у педагогічних і трудових колективах, небажаним впливом оточення, низьким рівнем організації профілактичних заходів. Виховна діяльність органів у справах неповнолітніх, педагогічних і трудових колективів, сім'ї знижується через відсутність оптимального змісту процесу виховання засуджених неповнолітніх і ефективної технології його реалізації, урахування у виховному процесі особливостей цієї категорії неповнолітніх, недостатність взаємної інформації про хід виховного процесу між його учасниками.

У дисертації здійснено аналіз організації перевиховання неповнолітніх, засуджених за скоєння злочинів без позбавлення волі, у Великій Британії, Франції, Німеччині, Фінляндії, Чехії, США, Японії. З досвіду виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми у цих країнах цінним для системи організації такої діяльності у нашій країні є таке: розширення сфери соціальної роботи з правопорушниками; удосконалення практики припинення профілактичної роботи у випадках позитивного результату; виконання неповнолітнім громадських робіт; примусове обстеження таких осіб на предмет відхилень у психічному розвитку, проведення періодичного тестування на наркотики, токсичні речовини, вживання спиртних напоїв; удосконалення системи контролю за їх поведінкою.

У другому розділі – **„Умовно засуджений неповнолітній як об'єкт і суб'єкт виховного впливу“** – дано характеристику умовно засуджених неповнолітніх правопорушників та висвітлено методику їх вивчення. Для виявлення особливостей, притаманих цій категорії осіб, проаналізовано психолого-педагогічну літературу з даного питання (І.Августевич, М.Алемаскін, Г.Баяхчева, Г.Бочкарьова, Т.Говорун, Т.Драгунова, Є.Кульчицька, О.Пилипенко, Г.Попова, Г.Фільченков, М.Фіцула та ін.) та вивчено 354 умовно засуджених неповнолітніх.

Вирішення проблеми виховання умовно засуджених неповнолітніх вимагає передусім детального їх вивчення. У процесі пошуково-експериментальної роботи розроблено програму вивчення особистості правопорушника, яка передбачала виявлення умов його виховання в сім'ї, стосунків з членами формальних колективів й неформальних об'єднань неповнолітніх. Особливе місце у програмі займає: а) визначення ставлення неповнолітнього до скоєного ним злочину, власного виправлення; б) виявлення негативних і позитивних рис характеру; в) з'ясування ставлення до навчання, праці; г) виявлення інтересів, рівня матеріальних і духовних потреб; д) визначення типу темпераменту та ступеня розвитку вольових якостей.

Специфіка методики вивчення умовно засуджених неповнолітніх полягає в

тому, що воно здійснюється в нестандартних, ситуаційних, змінних умовах: під час зустрічей педагога за місцем проживання, при викликах його в державну установу, у місцях проведення дозвілля, під час створення спеціальних виховних ситуацій.

Дослідженням встановлено, що кожний 11-ий умовно засуджений неповнолітній раніше притягувався до кримінальної відповідальності, кожний 5-ий перебував на обліку школи чи ПТУ, де навчався, як схильний до правопорушень. 28% неповнолітніх пропускали уроки без поважних причин, 27,7% – допускали хуліганські вчинки, 28,3% – палять, 24,2% – вживали спиртні напої.

Вивчення неповнолітніх правопорушників, показало, що для них характерні негативні якості, які й призвели до неправомірної поведінки. Такими є: низький рівень правосвідомості; недостатня обізнаність з нормами моралі; неадекватна поведінка в певних морально-правових ситуаціях; перевага матеріальних потреб над духовними і прагнення задовільнити їх злочинним шляхом; нездоровий інтерес до наркотичних речовин; недостатній інтерес до навчання й праці; невизначеність життєвої позиції; неадекватне ставлення до оточуючих; неадекватність самооцінки; наявність різних комплексів неповноцінності та інші. У дисертації подано детальну характеристику цих відхилень у свідомості і поведінці неповнолітніх правопорушників.

Разом з тим дослідження переконує, що для цієї категорії неповнолітніх характерні і позитивні якості. Так, у 61% з них спостерігається доброзичливість, 57% – сміливість, 54,2% – щедрість, 39,3% – комунікабельність і енергійність, 37,8% – впевненість у собі, своїх силах, 31,1% – турботливість і співчутливість. Ці позитивні риси слугують основою для організації процесу їх перевиховання.

У дисертації здійснено класифікацію умовно засуджених неповнолітніх, в основу якої покладено такі критерії: а) ступінь відхилення від моральних і правових норм (ставлення до себе, асоціальної поведінки інших людей, навчання, праці, спрямованість інтересів); б) ставлення до скоєного злочину й покарання за нього; в) прагнення виправитись. За цими критеріями виділено три типи умовно засуджених неповнолітніх. Перша група – правопорушники з позитивною спрямованістю особистості (41,3%), друга – із нестабільною спрямованістю особистості (40,6%), третя – з антисоціальною спрямованістю особистості (18,1%). Така класифікація забезпечує можливості для здійснення індивідуально-диференційованої виховної роботи з ними.

У процесі дослідження з педагогами, які брали участь у формуючому експерименті, проводилась спеціальна робота з оволодіння ними методикою вивчення особистості неповнолітнього правопорушника, що позитивно вплинуло на організацію процесу перевиховання.

У третьому розділі – „Педагогічні умови вдосконалення виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми“ – розкрито особливості організації пошуково-експериментальної роботи з виховання умовно засуджених неповнолітніх.

Вивчення специфіки відхилень у свідомості і поведінці правопорушників, аналіз випадків скоєння ними асоціальних дій, повторних злочинів покладено в основу переосмислення змісту і завдань виховної роботи з ними.

Важливим питанням змісту процесу виховання умовно засуджених неповнолітніх було формування у них *національної гідності та громадянських якостей*, які би стримували її від антисупільної поведінки: усвідомлення себе членом суспільства, соціальна відповідальність, розуміння поняття свободи.

Покращити правосвідомість правопорушників допомагало ознайомлення їх із чинним законодавством України шляхом організації *правового виховання*. У процесі правового виховання акцентували увагу на усвідомленні неповнолітніми правових понять: правопорядок, культ закону, законність, відповідальність за приховування фактів, антигромадська поведінка, злочин, покарання за злочин, особиста відповідальність за скоєне.

Успішній соціалізації неповнолітніх правопорушників сприяло формування у них системи знань, поглядів та переконань, які ґрунтуються на загальнолюдських та національних цінностях. Вирішувалось це питання шляхом ефективно організації *морального виховання*, основне завдання якого передбачало формування в неповнолітніх стійкої життєвої позиції, що проявляється у ставленні до себе, своїх дій, до людей. У процесі морального виховання умовно засуджених неповнолітніх розвивали такі риси, як гуманізм, справедливість, мужність, хоробрість, гідність, совість, сором.

Вихованню моральності як основи поведінки допомагало *релігійне виховання*. Скоювані неповнолітніми злочини свідчать про низький рівень сприйняття ними вищих духовних цінностей. Усе це вимагає від неповнолітніх кращих проявів людської культури – розуміння справжніх цінностей людського життя. У виховний процес впроваджувались такі релігійні *цінності*: доброзичливість, уміння прощати, міцність духу, любов до ближнього, любов до БОГА, „не вбий“, „не кради“, „не свідчи неправдиво“.

Одним із аспектів виховання неповнолітніх засуджених була *підготовка їх до сімейного життя*. При розкритті цього питання висвітлювались традиції української сім'ї, дієвість в ній таких вартостей, як: вірність, честь, доброта, взаєморозуміння, взаємоповага. Акцентувалась увага і на *статевому вихованні*. Тут передбачалось надання неповнолітнім необхідних знань в галузі анатомії, фізіології людини, основ психології міжстатевих стосунків, що сприяло подоланню статевої неграмотності, формуванню поваги до протилежної статі, чоловічої гідності та відповідальності у статевій сфері.

Одним із важливих напрямів змісту виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми була профілактика наркоманії, алкоголізму, яка ґрунтувалась на розкритті таких понять: наркотична залежність; алкоголізм і наркоманія як вади людини; алкоголізм, наркоманія і мораль; алкоголізм, наркоманія і відповідальність; алкоголь, наркотики і злочинність.

Подоланню асоціальної поведінки значною мірою сприяла організація *трудового виховання*. Воно сприяло формуванню у неповнолітніх засуджених наполегливості, цілеспрямованості, працелюбності, колективізму, поваги до результатів праці інших людей, людей праці, приватної і суспільної власності. Трудове виховання включало в себе і такий компонент, як формування прагнення оволодіти професією.

Фізичне виховання слугувало розвитку в неповнолітніх засуджених санітарно-гігієнічних навичок, подоланню негативних інтересів, потреб, звичок, уміння турбуватися про своє здоров'я, вольових якостей.

У зв'язку з упущеннями в *естетичному розвитку* умовно засуджених неповнолітніх, працювали над формуванням у них правильного розуміння й естетичного сприйняття навколишньої дійсності, побуту, праці у світлі прекрасного, умінням втілювати в життя справжні естетичні цінності, постійно покращувати свій побут, оточення.

Згідно змісту виховання неповнолітніх правопорушників і специфіки засудження з випробуванням, виховна робота здійснювалась із застосуванням методів переконання (індивідуальна бесіда, приклад, обговорення, зустрічі з цікавими людьми, відвідування виховних колоній), примусу (попередження, вимога, доручення, притягнення до адміністративної відповідальності), створення виховних ситуацій („Пізнай себе“, „Імітація судового засідання“, „Година психолога“, „Розвиток сумління“, „Ситуація успіху“, „Ситуація випробування“), засобів релігійного впливу. У дисертації розкрито специфіку використання цих методів і форм виховної роботи.

Результати дослідження переконали, що підхід до технології реалізації змісту виховання умовно засуджених неповнолітніх є індивідуально-диференційованим. По-перше, враховуються особливості їх віку. По-друге, специфіка скоєних злочинів. По-третє, стать засудженої особи. По-четверте, типи умовно засуджених неповнолітніх згідно розробленої нами класифікації.

Попередження скоєння умовно засудженими неповнолітніми повторних злочинів у процесі дослідження забезпечувалось і шляхом формування у них високого рівня правосвідомості і на її основі – саморегулюючої поведінки. Досягнення цього допомагала організація їх самовиховання. Переважна більшість правопорушників експериментальної групи (204 чол.) внаслідок проведеної з ними виховної роботи постійно займалася самоудосконаленням (62,2%), частина займалася самовихованням несистематично (18,1%), і тільки

кожний п'ятий (19,7%) залишився байдужим до процесу самовиховання. У контрольній групі відповідно: 4,1%, 36,7% і 59,2% правопорушників. Неповнолітніх навчали використовувати такі прийоми самовиховання: а) психологічна група (самопереконавання, самонавіювання, самопримус, самопідбадьорювання, самозобов'язання, самопереключення та ін.); б) практична група („правила моєї поведінки“, „крок за кроком“, „чого я домогся за день“, „самохарактеристика“ та ін.).

Успіх у виправленні неповнолітнього правопорушника великою мірою залежить від того, як буде скоординовано впливи на нього всіх осіб, що беруть участь у його вихованні. Тому у процесі пошуково-експериментальної роботи удосконалювались шляхи взаємодії прокуратури, суду, служби у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, педагогічних, трудових колективів, сім'ї: здійснення профілактичних заходів, створення програм боротьби із злочинністю, усунення причин і умов, що сприяють скоєнню неповнолітніми злочинів тощо.

Діяльність вищеназваних інституцій спрямовувалась на правове інформування неповнолітніх, забезпечення їх соціального захисту, розробку програм і заходів боротьби із злочинністю, що були заходами загальної профілактики. Індивідуальна профілактика в їх діяльності була комплексом профілактичних заходів впливу, спрямованих на попередження негативних вчинків окремою особою. Єдність впливу цих структур забезпечувалася здійсненням взаємообумовлених профілактичних заходів як загального, так і індивідуального характеру.

Загальна профілактика правопорушень здійснювалася шляхом аналізу, обміну, узагальнення інформації щодо причин асоціальної поведінки правопорушників, спільним виконанням заходів та здійсненням мір впливу, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють скоєнню неповнолітніми неправомірних вчинків. Індивідуальна профілактика передбачала організацію виховання умовно засуджених неповнолітніх в сім'ї, під час навчання чи праці, проведення дозвілля, а також самовиховання. В дисертації запропоновано найбільш ефективні форми і методи виховної роботи з правопорушниками загального й індивідуального напрямків.

Пропонована нами система виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками експериментально перевірена на практиці. Перед початком формуючого експерименту було виділено дві групи умовно засуджених неповнолітніх – контрольну (150 чол.) та експериментальну (204 чол.). В основу поділу покладено тривалість випробувального терміну, ступінь зайнятості навчанням, працею, класифікацію умовно засуджених неповнолітніх за психолого-педагогічною характеристикою. У першій групі організація виховного процесу здійснювалася за традиційним змістом і технологією, у

другій – впроваджувався новий зміст і технологія процесу перевиховання умовно засуджених неповнолітніх.

На підставі аналізу отриманих даних можемо констатувати, що на завершення формуючого експерименту серед усіх груп умовно засуджених неповнолітніх спостерігались якісні і кількісні зміни. У порівнянні з контрольним зрізом відбулися зміни на краще і в експериментальній, і в контрольній групах. Але, якщо в експериментальній групі кількість неповнолітніх з позитивною спрямованістю особистості зросла на 23,9%, то в контрольній – на 1,3%; якщо в експериментальній групі кількість вихованців асоціально спрямованої групи зменшилась у два рази, то в контрольній – тільки на 4,5% (див. табл.1).

Таблиця 1

Розподіл неповнолітніх правопорушників за рівнем їх виправлення у процесі пошуково-експериментальної роботи

Групи за рівнем виправлення	Констатуючий зріз				Контрольний зріз			
	Контрольна група		Експерим. група		Контрольн а група		Експерим. група	
	Абс. числ.	Відс.	Абс. числ.	Відс.	Абс. числ.	Відс.	Абс. числ.	Відс.
Позитивно спрямована	62	41,7	85	41,5	64	42,6	133	65,2
Нестабільно спрямована	60	40,1	83	39,9	71	43,7	57	28,0
Асоціально спрямована	28	18,2	36	18,6	15	13,7	14	6,8

Важливим показником ефективності пошуково-експериментальної роботи були зміни на краще, за такими показниками, як: ухилення від навчання і праці, притягнення до адміністративної відповідальності, скоєння повторних злочинів (див. Рис.1).

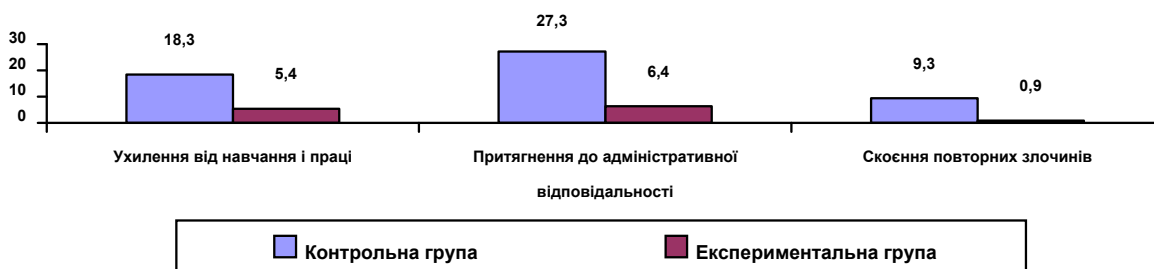

Рис. 1. Порівняльна діаграма скоєння правопорушень та повторних

злочинів умовно засудженими неповнолітніми експериментальної і контрольної груп

Згідно з даними нашого дослідження в експериментальній групі ухилялися від навчання і праці 5,4% неповнолітніх, притягнуто до адміністративної відповідальності за вживання спиртних напоїв, порушення громадського порядку 6,4%, засуджено за повторно скоєний злочин 0,9%. У контрольній групі ці показники значно вищі і відповідно становлять: ухилялися від навчання і праці 18,3%, притягувались до адміністративної відповідальності 27,3%, повторно засуджено 9,3%.

Теоретичний аналіз проблеми та отриманих результатів пошуково-експериментальної роботи дозволили сформулювати **висновки**:

1. Соціально-економічна і політична нестабільність у нашій державі загострили проблему виховання молоді. Суперечливість проходження процесу побудови незалежної України, занепад моральності і духовності, майнове розшарування суспільства, негативний вплив антисуспільних елементів, несприятливі умови проживання й виховання дітей у сім'ї, недоліки виховної роботи в закладах освіти і трудових колективах, недосконалість сфери дозвілля молоді призводить до скоєння неповнолітніми правопорушень та злочинів.

2. Гуманізація каральної політики стосовно неповнолітніх правопорушників вимагає застосування до них за скоєння злочинів мір покарання, альтернативних позбавленню волі, зокрема звільнення від відбування покарання з випробуванням. Сьогоднішній стан виховання цієї категорії неповнолітніх правопорушників не відповідає потребам і вимогам суспільства через відсутність належної системи виховної роботи з ними, що призводить до скоєння значною частиною з них повторних злочинів. Це проявляється в недосконалості змісту їх виховання, неврахуванні особливостей умовно засуджених неповнолітніх, відсутності чіткого розподілу обов'язків інституцій, причетних до виховного процесу, їх взаємодії в профілактичній діяльності з попередження скоєння умовно засудженими правопорушень та повторних злочинів. Це зумовлює здійснення глибокого аналізу причин скоєння ними повторних злочинів, спонукає до пошуку більш досконалих механізмів їх перевиховання.

3. У процесі дослідження виявлено специфічні особливості особистості умовно засуджених неповнолітніх, урахування яких є необхідною умовою ефективності процесу їх перевиховання: відхилення в розвитку моральних якостей, низький рівень правосвідомості, невизначеність життєвої позиції, негативізм у ставленні до людей, неадекватність у ставленні до себе, своїх можливостей, значний ступінь відхилень від потреб, інтересів, розуміння ідеалу. Детальне вивчення специфічних особливостей умовно засуджених неповнолітніх дозволило розробити їх класифікацію, в основу якої взято

ступінь відхилення від моральних і правових норм у їх свідомості та поведінці, ставлення до скоєного правопорушення і міри покарання, рівень прагнення до виправлення. На основі цих критеріїв було виділено три типи умовно засуджених правопорушників (правопорушники з позитивною спрямованістю, особистості, із нестабільною спрямованістю, з антисуспільною спрямованістю), розроблено методичні рекомендації щодо процесу їх виховання. Диференційований підхід було поглиблено у процесі залучення неповнолітніх до самовиховання. У процесі дослідження було визначено етапи цієї роботи, охарактеризовано зміст і методiku роботи вихователя і вихованців на кожному з них; розроблено показники рівня виправлення неповнолітніх засуджених, які визначають їх ставлення до скоєного злочину, до покарання за нього, до асоціальної поведінки інших людей, до навчання і праці, до самовиховання, а також спрямованість інтересів і мотивацію діяльності. Ці показники дозволяють виявляти динаміку виправлення особистості умовно засудженого неповнолітнього правопорушника, вносити корективи у процес його перевиховання.

4. Нами розроблені організаційно-педагогічні засади системи виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми, які передбачають: реалізацію змісту виховання на основі врахування специфічних особливостей осіб досліджуваної категорії; системний індивідуально-диференційований підхід до виховного процесу; оптимальне застосування форм і методів виховної роботи, виходячи із специфіки засудження без позбавлення волі; здійснення учасниками виховного процесу функціональної діяльності в усіх напрямках з попередження скоєння умовно засудженими неповнолітніми правопорушень та злочинів; взаємодію та чіткий розподіл обов'язків в діяльності інституцій, причетних до виховного процесу; забезпечення педагогічних умов підвищення ефективності процесу перевиховання умовно засуджених неповнолітніх у всіх сферах їх життєдіяльності.

5. Ураховуючи відхилення у свідомості й поведінці умовно засуджених неповнолітніх, зміст виховної роботи з ними охоплював такі проблеми: засвоєння правил людського спілкування і норм моралі, формування важливих для цієї категорії осіб моральних почуттів (честі, обов'язку, відповідальності, гуманізму, совісті, сорому) і подолання грубості, жорстокості та інших негативних якостей; формування правової свідомості і правомірної поведінки, подолання помилкових уявлень про правові норми, усвідомлення своєї вини за скоєне і справедливості міри покарання; формування поваги до протилежної статі, почуття відповідальності в статевих стосунках; виховання несприйнятливості до наркогенних речовин, формування морально-психологічних „гальм“ щодо їх вживання; виховання поваги до праці і людей праці, результатів людської праці, суспільної і приватної власності; формування

розуміння користі знань для удосконалення своєї особистості і прагнення оволодіти ними; формування розуміння краси в побуті, праці і поведінці; подолання жаргону, лихослів'я.

6. У процесі дослідження розкрито умови ефективного використання таких традиційних форм і методів виховного впливу, як індивідуальна бесіда, лекція, приклад, зустрічі з цікавими людьми та ін. Виявлено виховну ефективність таких специфічних форм виховання, як відвідування виховної колонії для неповнолітніх, організація роботи спеціально створеного для умовно засуджених неповнолітніх табору „Тінейджер“ та розроблених дисертантом спеціальних виховних заходів – „імітація судового засідання“, „година психолога“, „розвиток сумління“, „ситуація успіху“, „ситуація випробування“ тощо.

7. У попередженні скоєння умовно засудженими неповнолітніми повторних злочинів вимагає налагодження взаємодія прокуратури, суду, органів у справах неповнолітніх, педагогічних і трудових колективів та сім'ї. Діяльність цих інституцій спрямовується на правове інформування неповнолітніх, забезпечення їх соціального захисту, надання соціальної допомоги, розробку програм і заходів боротьби із злочинністю як загальної профілактики. Індивідуальна профілактика в їх діяльності є комплексом профілактичних заходів впливу, спрямованих на попередження негативних вчинків окремими неповнолітніми.

8. У процесі пошуково-експериментальної роботи було доведено, що істотне підвищення ефективності процесу виховання умовно засуджених неповнолітніх можливе за таких умов: усунення причин, умов та обставин, які знижують ефективність виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми і призводять до скоєння ними повторних злочинів; забезпечення системності, єдності, послідовності і наступності в спільній діяльності працівників служб у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, прокуратури і суду, педагогічних працівників закладів освіти, сім'ї та церкви; реалізація змісту виховної роботи з урахуванням особливостей особистості неповнолітніх правопорушників, спрямовуючи його на формування рис особистості, які стримують її від скоєння негативних вчинків; створення сприятливого у процесі виховання неповнолітніх оточення для дотримання ними визначених вироком суду умов; формування в неповнолітніх правопорушників бажання і потреби змінити на краще свою поведінку, розвиток у них позитивних інтересів, уміння розумно проводити вільний час, організувати дозвілля.

9. Результати дослідження показали високу ефективність запропонованої технології виховання умовно засуджених неповнолітніх. У процесі пошуково-експериментальної роботи в експериментальній групі порівняно з контрольною

на 26% стало більше неповнолітніх, які визнають справедливість застосованої до них міри покарання, на 38,0% більше тих, які бажають виправитись і інтенсивно працюють над собою, на 24,0% більше стало неповнолітніх в групі позитивного спрямування, у 4,5 разів менше притягувалось до адміністративної відповідальності, у 10,3 разів менше було повторно засуджених.

Проведене дослідження не вичерпує вирішення поставленої проблеми. Поглибленої розробки потребують питання організації виправлення дівчат даної категорії неповнолітніх, виховання підлітків, які скоюють злочин у віці до 14 років, коли настає кримінальна відповідальність.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях:

1. Парфанович І., Фіцула М. Психолого-педагогічна характеристика умовно засудженого неповнолітнього // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 3: Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С. 46-48.

2. Парфанович І. Проблеми перевиховання умовно засудженого неповнолітнього в сім'ї // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка і психологія. 1998. – №2. – С. 31-34.

3. Парфанович І., Фіцула М. Вивчення особистості умовно засудженого неповнолітнього – запорука успішного його перевиховання // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія 3: Педагогіка і психологія. – 1998. – №4. – С. 40-43.

4. Парфанович І. Особливості виховання умовно засудженого неповнолітнього в сім'ї // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2000. – №6. – С. 31-36.

5. Парфанович І. Організація дозвілля умовно засуджених неповнолітніх як однієї із передумов процесу їх перевиховання // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2001. – №6. – С. 161-165.

6. Парфанович І. До питання змісту виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми // Україна у ХХ столітті: уроки, проблеми, перспективи. – К., МІЛП, Український Центр духовної культури. – 2001 р. – С. 680-686.

7. Парфанович І. Класифікація умовно засуджених неповнолітніх як умова здійснення диференційованого підходу в їх вихованні // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2001. – №1– С. 146-151.

8. Парфанович І. Технологія перевиховання й виправлення умовно засуджених неповнолітніх в умовах навчального колективу // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – 2001. – №3. – С. 126-135.

9. Парфанович І. Зарубіжний досвід виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Київ – Запоріжжя: Запорізький інститут удосконалення вчителів. – № 4. – С. 72-78.

10. Парфанович І. Нормативно-правові та теоретичні основи підходу до організації виправлення засуджених неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням. – Тернопіль: „Освітнянин“. – 2001. – № 6. – С. 24-25.

АНОТАЦІЇ

Парфанович І.І. Організаційно-педагогічні засади виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2002.

Дисертацію присвячено теоретичним і практичним питанням організації виховної роботи із засудженими неповнолітніми, звільненими від відбування покарання з випробуванням. Визначено сутність випробування, його механізм та інституції, причетні до виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено шляхи підвищення ефективності їх виховання. При цьому вивчено особливості особистості умовно засуджених неповнолітніх, що дозволило розробити їх класифікацію; удосконалено зміст виховної роботи з урахуванням особливостей особистості осіб досліджуваної категорії, підібрано систему форм і методів для його реалізації. Визначено та здійснено аналіз механізму взаємодії прокуратури, суду, служби у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, педагогічних, трудових колективів і сімей правопорушників з організації їх виховання. Виявлено педагогічні умови підвищення ефективності пропонованої системи.

Ключові слова: профілактика повторних злочинів, умовно засуджений неповнолітній, випробування, виправлення, виховання, органи у справах неповнолітніх, взаємодія, неповнолітній правопорушник.

Парфанович И.И. Организационно-педагогические начала воспитательной работы с условно осужденными несовершеннолетними. – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. Тернопольский государственный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2001.

Диссертационное исследование посвящено актуальной проблеме

педагогической теории и практики – организации воспитательной работы с осужденными несовершеннолетними, освобожденными от отбывания наказания с испытанием. Организация воспитательной работы с исследуемой категорией лиц обуславливается нормативно-правовой и теоретической разработкой данной проблемы, исходя из которой освобождение осужденных несовершеннолетних от отбывания наказания с испытанием – один из путей гуманизации карательной политики демократического общества. При этом главным условием выступает недопущение правонарушителем нового преступления, его исправление. Решение этой задачи возможно путем преодоления их социальной и педагогической запущенности как результата отклонений в развитии личности.

Анализ причин повторной преступности со стороны условно осужденных несовершеннолетних убеждает, что они тесно связаны из социально-экономической нестабильностью в обществе, отрицательными условиями формирования личности в семье, недостатками организации воспитания в педагогических и трудовых коллективах. Исследования убеждают, что воспитательная деятельность органов по делам несовершеннолетних, педагогических и трудовых коллективов, семьи снижается из-за отсутствия оптимального содержания процесса воспитания осужденных несовершеннолетних и эффективной технологии его реализации, недостаточной взаимной информированности о ходе воспитательного процесса между его участниками.

На основании изучения 354 условно осужденных несовершеннолетних правонарушителей в диссертации даётся детальная характеристика особенностей их личности, разработана классификация, которая предусматривает их разделение на группы: а) правонарушители с положительной направленностью личности; б) правонарушители с нестабильной направленностью личности; в) правонарушители с антиобщественной направленностью личности. Разработана программа изучения личности несовершеннолетнего правонарушителя.

Изучение содержания отклонений в сознании и поведении несовершеннолетних осужденных, анализ случаев допущенных ими правонарушений были взяты за основание переосмысления содержания и задач воспитательной работы. Поэтому в процессе поисково-экспериментальной работы особое внимание уделялось преодолению ошибочных правовых, моральных, эстетических и других представлений, нездорового интереса к наркотическим веществам, сексуальных извращений, неадекватного отношения к окружающим, комплексов неполноценности и других.

Предупреждение совершения условно осужденными несовершеннолетними новых преступлений в процессе экспериментальной работы обеспечивалось путём формирования у них высокого уровня

правосознания и на его основании – саморегулирующего поведения.

Успешное исправление правонарушителей обеспечивалось путём организации и правильного соотношения общей профилактики совершения правонарушений и преступлений молодёжью и индивидуальной, обуславливающей предупреждение этих отрицательных поступков отдельными лицами. Показано, что профилактика повторной преступности требует усовершенствования путей взаимодействия покураторы, суда, криминальной милиции по делам несовершеннолетних, службы по делам несовершеннолетних, педагогических и трудовых коллективов, семьи несовершеннолетнего правонарушителя.

Важную роль в исправлении условно осуждённых несовершеннолетних играют семьи, учебные или трудовые коллективы, где они учатся или работают, среда проживания и проведения ими досуга. Правильная организация воспитания требует не только учёта всех этих факторов влияния, но и деятельности, направленной на его нормализацию, работы по перевоспитанию несовершеннолетних правонарушителей с их помощью.

Об эффективности предложенной нами системы воспитательной работы свидетельствуют результаты эксперимента. В процессе исследования произошли значительные количественные и качественные изменения. Так, в экспериментальной группе количество несовершеннолетних с положительной направленностью личности увеличилось на 23,9% /в контрольной – на 1,3%/, количество правонарушителей с асоциальной направленностью личности уменьшилось в два раза /в контрольной – на 4,4%/.

Ключевые слова: несовершеннолетний правонарушитель, условно осуждённый несовершеннолетний, профилактика повторных преступлений, исправление, перевоспитание, органы по делам несовершеннолетних, взаимодействие, несовершеннолетний правонарушитель.

Parfanovych I.I. Organizational and pedagogical bases of upbringing of juveniles on probation. – Manuscript. Thesis for obtaining a scientific Degree of Candidate of Pedagogical sciences, speciality 13.00.07. – theory and methodology of upbringing. Ternopil State Pedagogical University by V Hnatuk. Ternopil, 200?

Thesis is dedicated to theoretical and practical questions concerning care and training work with convicted juveniles who were put on probation. The essence of probation, its mechanism and institutions dealing with education of probationers were defined. Also, ways of increasing of effectiveness of such work were theoretically proved and experimentally tested. Along with this, the peculiarities of the personality of a juvenile of probation were studied in details, and this helped to work out the classification of probationers, to improve the content of care and training work regarding the peculiarities of a group of people under investigation, to chose a system of forms and methods for its realization. An analysis of mechanism of interaction of

public prosecution, court, juvenile special services, pedagogical staff, families of law-breakers in questions of their upbringing was made. Pedagogical conditions of optimum solution of the problems raised in research were revealed.

Key words: second crime prevention, juvenile on probation, probation, correction, upbringing, official juvenile services, interaction, and juvenile delinquent.

Підписано до друку 9.04.2002 р. Формат 60x84/16.

Тираж 100 прим. Зам. № _____

Віддруковано з оригіналів замовника.

Видавництво

Тернопільського державного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка